

Sociálne siete v starnúcej spoločnosti

abstrakty z online konferencie

26. novembra 2020

Organizátori:

Univerzita Komenského v Bratislave

Slovenská akadémia vied:

Ústav etnológie a sociálnej antropológie

Geografický ústav

SLOVAK RESEARCH
AND DEVELOPMENT
AGENCY

ISBN: 978-80-973372-3-0

Vydal: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV

Zostavili: Andrea Bučičová, Juraj Majo, Ľubica Voľanská

Jazyková korektúra: Hana Hlôšková

Názov projektu: Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie

Kód projektu: APVV-15-0184

Program

8:50 - Otvorenie konferencie - Marcela Káčerová

9:00 - 9:30 - Lucie Galčanová Batista: *Covid-19 a nové perspektivy v environmentální gerontologii a výzkumu stárnutí.*

9:30 - 9:50 - diskusia - moderuje Marcela Káčerová

9:50 - 10:00 - prestávka

10:00 - 10:15 - Marcela Káčerová, Slavomír Ondoš: *Regionálne nerovnosti v zdravotnej a sociálnej starostlivosti o seniorov na Slovensku.*

10:15 - 10:30 - Juraj Majo: *Mestskí seniori na Slovensku – sú na tom tí bratislavskí najlepší? Zopár porovnávacích zistení z výskumu 2017-2019.*

10:30 - 10:45 - Vladimír Ira: *Starnutie, kvalita života a priestor veľkorozmerných sídlisk (prípadová štúdia Bratislavy).*

10:45 - 11:00 - diskusia - moderuje Pavel Šuška

11:00 - 11:15 - prestávka

11:15 - 11:30 - Viera Bačová: *Odchod do dôchodku z akademických profesií.*

11:30 – 11:45 - Ľubica Voľanská: *Bol raz jeden denný stacionár. Príbeh o (ne)úspechu komunitného snaženia.*

11:45 - 12:00 - Pavel Šuška: *Starí starí a noví starí. Prípadová štúdia v intenzívne sa suburbanizujúcej obci.*

12:00 - 12:15 – diskusia - moderuje Juraj Majo

12:15 - 13:00 - obed

13:00 - 13:15 - Veronika Kotradyová: *Koncepcie obytných a občianskych budov ako prevencia sociálnej izolácie.*

13:15 - 13:30 - Michal Uhrin: *Sociálne siete a starnutie súvisiace s rodinou a komunitou: etnografická prípadová štúdia.*

13:30 - 13:45 - Kateřina Beji Sedláčková: *Trends in aging in Great Britain.*

13:45 - 14:00 – diskusia - moderuje Ľubica Voľanská

14:00 - 14:15 - prestávka

14:15 - 15:00 - dokument Variácie času (réžia: Vladislava Sárkány) - uvedie Juraj Majo

15:00 - 15:20 - záverečná diskusia nielen k filmu - moderuje Juraj Majo

Lucie Galčanová Batista, 9:00 - 9:30 hod.

Ústav populačních studií, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

Mail: galcanov@fss.muni.cz

Covid-19 a nové perspektivy v environmentální gerontologii a výzkumu stárnutí

Badatelé a badatelky píšící z perspektivy environmentální sociologie se již dlouho zaměřují a přitahují naši pozornost ke komplexním vztahům mezi (stárnoucím) člověkem a prostředím, propojujíc kvalitu života člověka s kontextem, v němž se odehrává. Klimatická gerontologie zdůraznila význam výzkumu environmentální krize a dopadů změny klimatu na starší lidi a též naopak – upozorňuje na dopady fenoménu stárnutí obyvatelstva na tyto procesy. Rovněž již dříve upozornila na potenciální virové infekce jako na jedny z nejvýznamnějších environmentálních hrozeb dlouho před současnou krizí. Pandemická situace a rozličné vládní reakce na ni přinesly některé z aspektů těchto spletených vztahů do popředí politického rozhodování a ještě více je tak vystavily sociologickému pohledu.

Chci využít příležitosti této prezentace k reflexi environmentálních aspektů současné situace a prozkoumat, jak různé mitigační postupy a jejich dopady ještě více podkryly povahu komplexního vztahu stárnutí a prostředí. Podívám se specificky na různé formy toho, co můžeme nazývat “pandemickým ageismem”. Ten zahrnuje, například, významy a povahu domova, roli veřejného prostoru, mezigenerační vztahy a zodpovědnost i osobní autonomii a to, jak jsou reflektovány v současném pandemickém výzkumu stárnutí.

Mgr. **Lucie Galčanová Batista, Ph.D.**

Je socioložka. Působí jako výzkumná pracovnice na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Dlouhodobě se ve své výzkumné praxi a výuce zabývá otázkami environmentálních, prostorových a materiálních souvislostí společenských fenoménů, například v rámci projektů zkoumajících významy domova a bydlení, podoby městského a venkovského stárnutí či dobrovolně skromný způsob života. Je spolukoordinátorkou výzkumné sítě Stárnutí v Evropě Evropské sociologické asociace (ESA RN01 Research Network on Ageing in Europe), aktivní členkou České sociologické společnosti a pasivní členkou České společnosti ornitologické. Je spoluautorkou knih Sami doma a Stáří ve městě, město v životě seniorů a autorkou a spoluautorkou řady tuzemských i zahraničních odborných statí.

Marcela Káčerová, 10:00-10:15

Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika

Mail: marcela.kacerova@uniba.sk

Slavomír Ondoš, 10:00-10:15

Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika

Mail: slavomir.ondos@uniba.sk

Regionálne nerovnosti v zdravotnej a sociálnej starostlivosti o seniorov na Slovensku

---

Ľudský život sa spravidla pevne spája s rodinou, miestom bydliska a komunitou, ktorá na mieste vzniká každodennou interakciou. V starobe nastáva obdobie, ktoré významným spôsobom a definitívne mení charakter životného cyklu. Odchod človeka z aktívneho života zasahuje každodenné prežívanie. Keďže sa tento proces dotýka čoraz väčšieho počtu ľudí, musí naň reagovať celá starnúca spoločnosť.

Rozvinutosť starostlivosti o starých ľudí je odrazom rozvoja spoločnosti (Vávrová 2015). Napriek dlhému vývoju tohto typu sociálnych služieb na Slovensku sú ich rozsah, štruktúra a priestorové rozmiestnenie regionálne nerovnomerné. Odhaduje sa, že 13 % seniorov potrebuje pomoc v domácnosti, 7-8 % potrebuje sústavnejšiu domácu starostlivosť a 5 % potrebuje ústavnú starostlivosť (Holmerová et al. 2007). Na preferencie v otázke formy sociálnej podpory v starobe vplyvajú zdedené kultúrne vzorce, historické dedičstvo. Molzahn et al. (2011) uvádzajú, že existuje „postsocialistický“ syndróm, ktorý ľuďom bráni v plnohodnotnej identifikácii s občianskym princípom a komunitou. Namiesto toho pozorujeme v starobe častejšie uzatváranie sa do súkromia. Súčasťou historického dedičstva môže byť silný motív nedôvery voči verejným aj komerčným inštitúciám. Okrem sociálnych služieb sa nedôvera dotýka aj zdravotnej starostlivosti, s ktorou situácia seniorov podstatne súvisí. Cieľom našej štúdie je identifikovať vzorec regionálnej nerovnomernosti v dostupnosti sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Zameriavame sa na vekové skupiny nad 65 a nad 80 rokov a na otázku, či v niektorých regiónoch dostupnosť neklesá pod kritickú úroveň. Lokálne znevýhodnenie môže znižovať kvalitu a dĺžku života seniorov, čomu môže verejná sféra zabrániť vhodnejším nastavením verejných politík v rezorte. Na nájdenie odpovedí využívame ekonometrický model vzťahov medzi regionálnou distribúciou dopytu po zdravotnej a sociálnej starostlivosti zo strany seniorov a distribúciou siete poskytovateľov služieb - praktických lekárov a špecialistov v jednej oblasti, kapacít pobytových sociálnych služieb v druhej oblasti.

Súčasná intenzita populačného starnutia a s ním súvisiaci nárast veľkosti skupiny v seniorskom veku podnecujú k prehodnoteniu viacerých súvisiacich otázok s vplyvom na blahobyt seniorov: bývanie, bezpečnosť, formálna a neformálna podpora v starobe. Napriek dlhej histórii a adaptácii verejného sociálneho sektora na meniaci sa kontext na Slovensku, regionálne nerovnosti nám signalizujú budúce problémy s univerzálnou dostupnosťou zdravotnej a sociálnej starostlivosti. Časť služieb sa už dnes rozvíja v konkurenčnom komerčnom režime a verejná sféra na tento vývoj musí reagovať.

VÁVROVÁ, S. 2015: Decision-making in seniors regarding residential social services. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 908-915. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.711>.

HOLMEROVÁ, I. - JURÁŠKOVÁ, B. - ZIKMUNDOVÁ, K. 2007: *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 3. vydání. Praha (Gerontologické centrum).

HROZENSKÁ, M. - DVOŘÁČKOVÁ, D. 2013: *Sociální péče o seniory*. Praha (Grada).

MOLZAHN, A. E. - KALFOSS, M. - SCHICK MAKAROFF, K. - SKEVINGTON, S. M. 2011: Comparing the importance of different aspects of quality of life to older adults across diverse cultures. *Age and ageing*, 40(2), 192-199. DOI: <https://doi.org/10.1093/ageing/afq156>.

Tento príspevok bol podporený v rámci projektu Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie (APVV-15-0184).

Mgr. **Marcela Káčerová**, PhD.

Pracuje ako odborná asistentka na Katedre ekonomickej, sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského. Zameriava sa na problematiku identifikácie zmien vekovej štruktúry populácie a predovšetkým na proces starnutia populácie. Vo svojom výskume sa zameriava predovšetkým na regionálnu diferenciaciu procesu starnutia populácie na Slovensku a tiež na porovnanie starnutia populácie Českej republiky, štátov Vyšehradskej štvorky a populácií európskych štátov. V súčasnosti je jej výskumná činnosť dominantne zameraná na štúdium seniorov a medzigeneračné sociálne siete v mestskom prostredí. Je zodpovednou riešiteľkou grantu APVV - Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie.

Doc. Mgr. **Slavomír Ondoš**, PhD.

Pracuje na Katedre ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Skúma súčasti dynamických procesov v spoločnosti, komplexitu a efekty nelineárnej dynamiky hospodárskych štruktúr. Novšie práce sa zameriavajú na znalostnú ekonomiku a virtualizáciu sociálnych a ekonomických interakcií.

Juraj Majo, 10:15 - 10:30 hod.

Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika

Mail: juraj.majo@uniba.sk

Mestskí seniori na Slovensku – sú na tom tí bratislavskí najlepší? Zopár porovnávacích zistení z výskumu 2017-2019

Niekoľkoročný výskum seniorskej populácie vo vybraných mestách Slovenska v rámci projektu APVV umožnil vytvorenie pomerne rozsiahlej databázy viac ako 1 000 respondentov celkovo z 5 miest Slovenska. Veľkú časť vzorky predstavujú seniori z niekoľkých mestských častí Bratislavy. Práve vzťah veľkomesta, seniorského života a zvyšku Slovenska kladie mnohé otázky vo vzťahu k odlišnej kvalite života (aspoň v náznakoch) tvorenú napríklad rozsiahlosťou a pevnosťou sociálnych sietí rodiny, priateľstiev a susedstva, či subjektívneho vnímania priestoru, v ktorom senior žije – nielen geografického so všetkými výhodami a nevýhodami, ale najmä sociálneho, reflektujúceho celospoločenské problémy. V príspevku sa pokúsime odpovedať na otázku, ktorá vychádza zo stereotypného kontrastu Bratislavy a zvyšku Slovenska – či získaná vzorka respondentov naznačuje odlišný život bratislavských a ostatných seniorov.

Tento príspevok bol podporený v rámci projektu Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie (APVV-15-0184).

Mgr. **Juraj Majo**, PhD.

Absolvoval odbor geografie a kartografie na Prírodovedeckej fakulte Univerzite Komenského v Bratislave, kde pôsobí ako odborný asistent na Katedre ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja. Zameriava sa na výskum etnických a náboženských skupín v geografických a demografických perspektívach, na výskum sekularizácie a bezkonfesijnosti. V pedagogickej práci participuje na výučbe populačných dejín Slovenska a strednej Európy, kultúrnej geografie, demografických štruktúr a geografie náboženstiev.

Vladimír Ira, 10:30 – 10:45 hod.

Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava, Slovenská republika

Mail: vladimir.ira@savba.sk

Starnutie, kvalita života a priestor veľkorozmerných sídlisk (prípadová štúdia Bratislavy)

Diskusia o mestských sídliskových komunitách a starnutí sa v súčasnosti zameriava na viaceré aspekty kvality života. Pojem „priateľský k veku“ zahŕňa faktory ovplyvňujúce zdravie a komunitné služby pre seniorov, ale zahŕňa aj ďalšie aspekty života starnúcich spoločenstiev (napr. fyzický dizajn vonkajších priestorov a budov, rozmanitosť možností mobility a dostupnosť bezpečného a cenovo dostupného typu bývania). Zdôrazňuje tiež, ako rôzne faktory môžu ovplyvniť kvalitu života starších obyvateľov. Príspevok informuje o výsledkoch výskumu, vychádzajúceho zo súboru údajov o starnutí v postsocialistických mestských sídliskových štruktúrach a kvalite života. V rámci výskumu sa podarilo zhromaždiť údaje z dotazníkov a rozhovorov od ľudí vo veku 65 rokov a starších, ktorí žijú v troch priestorových zoskupeniach veľkých sídlisk v Bratislave (Petržalka, Ružinov a Podunajské Biskupice, Karlova Ves a Dúbravka. Otázky boli zamerané na kvalitu ich života a na to, ako je táto kvalita spojená so starnutím na sídliskách a so vzorcami časovo-priestorových aktivít počas pracovných dní (prieskum založený na technike časovo-priestorových denníkov aplikovanej v geografii času). Skúmanie kvality života starších obyvateľov a ich vyjadrení v prostredí veľkorozmerných sídlisk môže mať dopad na verejnú politiku a môže prispieť k praktickému uplatneniu geografických poznatkov.

Prof. RNDr. **Vladimír Ira**, CSc.

Humánny geograf, ktorý je v súčasnosti vedeckým pracovníkom v Geografickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave a profesorom geografie na Univerzite Komenského v Bratislave a Juhočeskej univerzite v Českých Budějoviciach. Vyštudoval geografiu na Univerzite Komenského v Bratislave (magisterské a doktorandské štúdium). V rokoch 1994 a 1995 bol hosťujúcim vedeckým pracovníkom na Univerzite v Cambridge a v roku 2001 na Univerzite v Göteborgu. Pod jeho vedením úspešne ukončili štúdium doktorandi v Geografickom ústave SAV, na Univerzite Komenského v Bratislave a na Univerzite Palackého v Olomouci. Od roku 2006 do roku 2016 pôsobil ako riaditeľ Geografického ústavu SAV. V súčasnosti je hlavným redaktorom Geografického časopisu. Doterajšia vedecká práca Vladimíra Iru sa sústredila na urbánnu a behaviorálnu geografiu. Venoval sa tiež geografii času, udržateľnosti a kvalite života a geografickému výskumu kultúrnej krajiny. V súčasnosti sa orientuje na výskum časovo-priestorových životných dráh a skúma vývoj geografického myslenia na Slovensku a v Česku. Je čestným členom Českej geografickej spoločnosti a Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV. V roku 2016 mu bola udelená medaila Dionýza Štúra Slovenskej akadémie vied.

Viera Bačová, 11:15 – 11:30 hod.

Ústav experimentálnej psychológie Centra spoločenských a psychologických vied Slovenskej akadémie Vied, Bratislava, Slovenská republika

Mail: viera.bacova@savba.sk

Odchod do dôchodku z akademických profesií

Ľudia pracujúci v akademických profesiách sa možno tiež tešia na dôchodok, ale zároveň mnohí z nich svoju prácu majú radi a nechcú sa jej vzdať. Príspevok sa zaoberá výzvami a otázkami, ktoré vyvstávajú pred akademikmi a akademičkami pri ukončovaní ich academickej kariéry a prechode do dôchodku. Keďže identita akademikov a akademičiek je výrazne spojená s ich prácou, ich tranzícia do dôchodku má svoje špecifické rysy. Úzke spojenie s prácou ovplyvňuje nielen ich pracovné a rodinné vzťahy v priebehu kariéry, ale aj rozhodovanie sa o pokračovaní, resp. ukončení práce, plánovanie a prípravu dôchodku a prežívanie svojho „tretieho veku“.

Tento príspevok bol podporený grantovým projektom VEGA MŠ SR a SAV č. 2/0048/18 „Psychologické aspekty adaptácie na dôchodok“.

Prof. PhDr. **Viera Bačová**, DrSc.

Vysokoškolská učiteľka a výskumníčka v oblasti kognitívnej a sociálnej psychológie. Venovala sa témam osobná/sociálna identita: etnická, rodová, generačná; psychologické problémy etnicity a etnických minorít; kritické smery v psychológii; psychologické dimenzie kvality života; sociálny kapitál v psychológii; rozhodovacie správanie z hľadiska psychológie a ekonómie. V súčasnosti pracuje ako vedúca vedecká pracovníčka v Ústave experimentálnej psychológie, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV; v poslednom roku publikovala viacero článkov o výzvach pre psychologické skúmanie dôchodku, neskorej kariére a konceptoch dôchodku.

Ľubica Vol'anská (Herzánová), 11:30 – 11:45 hod.

Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava, Slovenská republika

Mail: lubica.volanska@savba.sk

Bol raz jeden denný stacionár. Príbeh o (ne)úspechu komunitného snaženia

---

Fungujúca komunikácia medzi generáciami sa zdá byť kľúčovou pre úspešné zvládnutie demografického starnutia populácie vo svete. V rámci nej však existuje množstvo kritických momentov, počnúc napríklad nezaujmom mladšej generácie o život v starobe, ktorý stále predstavuje „cudziu krajinu s neznámym jazykom“ (Ford - Sinclair 1987). Ďalšou formou je hovorenie o starnutí populácie ako o negatívnom vývoji v spoločnosti, ktorý pramení najmä v ekonomickom aspekte súvisiacom s „trojgrošovou dohodou“ (Sprander 1984), na ktorej je postavený dôchodkový systém mnohých krajín na svete. Debaty o ňom dokonca istý čas ústili do označovania konfliktu ako „boj generácií“, či dokonca „vojna generácií“ (Johnson et alia 1989). Hoci vývoj zatiaľ nenaznačuje, že situácia by bola až taká kritická, diskusia je odrazom stereotypných predstáv zobrazujúcich najstaršiu generáciu ako skupinu príživníkov. Ako v prípade rôznych iných stereotypných predstáv, aj tieto ageistické môžu fungovať na rôznych úrovniach spoločnosti (rodina a príbuzenstvo, komunita, obec, štát) odlišným spôsobom.

Príbeh seniorcentra, ktorému sa vo svojom výskume venujem (2018 – 2020), jeho zatvorenia a nahradenia detskými jasľami odhaľuje mnohé charakteristické črty spomenutého vývoja v spoločnosti. Korešpondujúc so zmenou demografickej krivky na Slovensku bolo seniorcentrum založené na mieste bývalých detských jaslí v polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia. Za vyše dvadsať rokov existencie svojim klientom poskytovalo domáce prostredie, starostlivosť a čas naplnený aktivitami, no najmä sociálny kontakt mimo rodiny či príbuzenstva. Naopak, pre rodinných príslušníkov klientov zase možnosť prenechať starostlivosť o mamu, starého otca, či tetu na isté obdobie dňa niekomu inému predpokladajúc, že pôjde o zmysluplne strávený čas. V období svojho vzniku tak predstavovalo pomerne unikátnu inštitúciu s medzinárodným ohlasom. Po pár rokoch jeho fungovania sa v rámci aktivizácie susedských vzťahov vo vnútrobloku domu, kde sa Seniorcentrum nachádzalo, pridali aj návštevy miestnej komunity, pričom spolu vytvárali viaceré aktivity.

Správa o plánoch na jeho zrušenie vyvolala reakciu tejto širšej komunity najskôr v podobe stretnutia so starostom mestskej časti, neskôr v podobe petície a napokon aj demonštrácie klientov seniorcentra, ich rodinných príslušníkov i členov a členiek (nielen) susedskej komunity, ktorá sa okolo neho vytvorila.

Pri riešení problému umiestnenia detských jaslí v ňom boli proti sebe postavené dve skupiny, čo celú diskusiu o pretrvaní seniorcentra alebo o jeho zrušení urobilo mimoriadne zložitou, priam neriešiteľnou. Zatvorenie seniorcentra tak predstavuje jeden z príkladov ageistického prístupu k riešeniu nejakého problému, keď bola jedna skupina uprednostnená pred druhou na základe veku. Hoci vo svete existujú vzory dobrej praxe spájajúcej inštitucionálnu starostlivosť o najstaršiu generáciu so starostlivosťou o najmladšiu, v tomto prípade sa zriaďovateľ podobným príkladom neinšpiroval.

Klienti seniorcentra, ich príbuzní i jeho zamestnankyne boli postavení pred situáciu hľadať iné možnosti náhrady tejto služby, nie všetky podľa ich predstáv. Širšia komunita, združená okolo

denného stacionára, na jeho zatvorenie reagovala niekoľkými spôsobmi: vytvorením občianskeho združenia, ktoré sa venuje téme medzigeneračnej komunikácie a dôležitosti podpory diskusie o nej v rámci širšej spoločnosti. Komunita pokračuje v symbolickej rovine (Cohen 1985) – nazvali ju podľa miesta – názvu ulice, kde bol stacionár umiestnený. Nespája sa však s jedným miestom, je „nomádkou“ stanicou a akcie či aktivity sa konajú vždy na nejakom inom mieste, dokonca v súčasnosti často i vo virtuálnom svete (podporené pandemiou Covid 19). Zároveň tak zasahuje inú skupinu ľudí, komunitu rozširuje, no zároveň predstavuje iný druh aktivít.

COHEN, A. P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. London: Routledge.

FORD, J. – SINCLAIR, R. (1987). *Sixty Years On: Women talk About Old Age*. London: Women Press.

JOHNSON, P. – THOMSON D. – CONRAD Ch. (1989). *Workers vs. Pensioners*. Manchester: Manchester University Press.

SPRANDER, R. (1984). Modelle des Alterns in der europäischen Tradition. In: Süßmuth, H.: *Historische Anthropologie. Der Mensch in der Geschichte*. Göttingen: Vandenhoeck, 110–123.

Tento príspevok bol podporený v rámci projektu Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie (APVV-15-0184).

Mgr. Ľubica Voľanská (Herzánová), PhD.

Mgr. Ľubica Voľanská, PhD. je samostatná vedecká pracovníčka Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV v Bratislave. Vo svojich výskumoch sa venuje najmä problematike rodiny, staroby a starnutia, komunikácie medzi generáciami, (auto)biografickému výskumu, venuje sa historickej antropológii, nehmotnému kultúrnemu dedičstvu, ako aj výskumu interkultúrnej komunikácie. Zaujíma ju najmä prepojenie tzv. veľkých dejín a životov jednotlivcov v rámci sociálnych štruktúr, ktoré ich obklopujú. Niekoľko rokov vyučovala na Katedre etnológie a muzeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, prednášala a viedla semináre na rôznych inštitúciách v Nemecku a Rakúsku. Absolvovala dlhodobé študijné pobyty na Universität Regensburg a Universität Wien. Jej oblasti záujmu odráža aj zoznam publikovanej literatúry. V roku 2016 jej vyšla monografia „V hlave tridsať, v krížoch sto“. *Starnutie v autobiografiách v Bratislave a Viedni*.

<https://uesa.sav.sk/?q=sk/lubica-volanska-herzanova-mgr-phd>

Pavel Šuška, 11:45 – 12:00 hod.

Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Mail: pavel.suska@savba.com

Starí starí a noví starí. Prípadová štúdia v intenzívne sa suburbanizujúcej obci

---

Slovenská spoločnosť dnes patrí medzi najintenzívnejšie starnúce populácie v Európe. Na rozdiel od prevládajúceho trendu starnutia obyvateľstva však existujú miesta, ktoré sa od tejto všeobecnej dynamiky odkláňajú a možno pri nich pozorovať výrazné posilnenie nižších vekových kategórií. V súčasnosti môžeme v Bratislave a okolí pozorovať dve pozoruhodné lokálne odchýlky od tejto všeobecnej trajektórie. Prvá má podobu suburbanizácie, druhá sa týka špecifických lokalít, ktoré sa tešia obnovenému záujmu o mestské bývanie. V oboch prípadoch dochádza prostredníctvom prírlevu nových prisťahovalcov, kde dominujú ekonomickí aktívni s rodinami, k poklesu počtu populácie seniorov. Okrem tohto jednoduchého demografického oslabenia posilňujú sociálne vylúčenie seniorov ďalšie aspekty meniacej sa sociálnoekonomickej štruktúry, keďže prisťahovalci majú väčšiu ekonomickú moc, ktorá v mnohých situáciách môže znamenať väčšiu politickú váhu. Rozdielny vek, pozícia v demografickom cykle, ukotvenosť v sociálnych sieťach, medzigeneračných vzťahoch, rodine a komunitě, no tiež odlišný sociálny status spolu na jednom mieste prinášajú rôzne predstavy týkajúce sa ideálneho bývania, využitia verejného (mestského) priestoru, priorit a potrieb.

Mgr. **Pavel Šuška**, PhD.

Mgr. Pavel Šuška, PhD. pracuje ako vedecký pracovník v Oddelení humánnej a regionálnej geografie Geografického ústavu SAV. Vo výskumnej činnosti sa zameriava predovšetkým na procesy spoločenských urbánnych transformácií z perspektívy sociálnej a politickej geografie. V rámci tejto širšej témy sa v súčasnosti bližšie venuje otázkam urbánneho aktivizmu, komunitného rozvoja či medzigeneračných vzťahov v suburbánnom prostredí. Pavel Šuška dnes zastáva funkciu predsedu Vedeckej rady Geografického ústavu SAV, kde bol v rokoch 2014 – 2018 vedeckým tajomníkom. Od roku 2010 je výkonným redaktorom Geografického časopisu, ktorý je registrovaný v databáze Scopus. Bol riešiteľom 6 projektov VEGA (jeden zaradený medzi najvýznamnejšie výsledky dosiahnuté pri riešení projektov VEGA ukončených v r. 2014), bol zodpovedným riešiteľom dvoch projektov medziakademickej dohody s Ústavom geoniky AV ČR, za Geografický ústav SAV bol koordinátorom medzinárodného projektu International Visegrad Fund's Small Grant No. 1121003, Housing Estates after Socialism, participoval na riešení projektu Sieť excelentnosti 6. rámcového programu, Project no. 006164 – CLIOHRES (Creating Links and Innovative Overviews for a New History Research Agenda for the Citizens of a Growing Europe), v súčasnosti sa podieľa na riešení dvoch projektov APVV, v jednom ako zodpovedný riešiteľ za Geografický ústav SAV.

https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=user-org-user&user_no=6224

Veronika Kotradyová, 13:00 – 13:15 hod.

Ústav interiéru a výstavníctva, Fakulta architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, Slovenská republika

Mail: veronika.kotradyova@stuba.sk

Koncepcie obytných a občianskych budov ako prevencia sociálnej izolácie

---

Prostredie ovplyvňuje ľudské správanie, wellbeing a z dlhodobého hľadiska aj zdravie a pod vplyvom času sa táto interakcia modifikuje a jej dopady na ľudí sa prehlbujú.

Usporiadanie, vybavenie a program - náplň priestorov môžu pomôcť eliminovať javy v spoločnosti, ktoré majú negatívny dopad na verejné zdravie vrátane sociálneho vylúčenia a izolácie, jedného z najdôležitejších problémov spojených so starnutím.

Starší dospelí mali v minulosti stabilnú a rešpektovanú úlohu v rodine, žijúcej vo väčších viacgeneračných rodinách, štvrtiach a komunitách založených na jednote. Silnejúcim individualizmom a moderným nomádstvom ľudí v produktívnom veku a uplatňovaním sebaoptimalizácie a hedonizmu v spoločnostiach s rozvinutými ekonomikami sú ohrozené tradičné rodinné systémy.

V postmodernej spoločnosti je ťažké vrátiť sa k úplnému tradičnému chápaniu viacgeneračného bývania, ale je možné vytvoriť koncepty bývania pre spolužitie viacerých generácií - vedomým sociálnym a materiálnym environmentálnym dizajnom, ktorý podporuje správanie sa vedúce k socializácii v kombinácii s dostatkom súkromia, v závislosti od sociálneho a politického systému, kultúrnych rozdielov a osobnej ekonomickej situácie. Sociálna a fyzická inklúzia, ako prevencia sociálneho vylúčenia a osamelosti, môže viesť k zníženiu zdravotných problémov, ktoré majú často psychické/psychosomatické pozadie. Môže byť priamo alebo nepriamo podporovaný fyzickým prostredím. Pokiaľ ide o riešenie v makroprostredí, možno ho nájsť v rozmanitosti viacúčelových budov so zmiešanými programami, ktoré spájajú ľudí rôzneho veku a povolania a tiež s viacgeneračnými koncepciami bývania, kde je možné strieďať pobyt doma a interakcie v kvalitnom verejnom priestore a je možné flexibilne nastavovať pomer súkromia a socializácie prostredníctvom prirodzených stretnutí a “zhromaždení”, ktoré vznikajú z nastavenia priestoru.

Na úrovni mikroprostredia je potrebné vytvoriť sociopetálne usporiadanie priestoru, ktoré podporuje socializáciu a komunikáciu, čo má pozitívny vplyv na inklúziu. V dobre dostupných spoločných priestoroch je možné každodenne zdieľať a navzájom sa podporovať. Výmena vedomostí, poznatkov, toku energie medzi staršími dospelými a deťmi/mládežou je prínosom pre obe strany. Rovnako dôležité je i vytváranie a poskytovanie atraktívneho a prístupného spoločného zdieľaného bývania a verejného a poloverejného priestoru okolo bytových alebo denných stacionárov bez netransparentných plotov alebo iných vizuálnych a fyzických bariér.

Pri súčasnom trende prechodu od inštitucionálnej opatery k menším bytovým jednotkám s možnosťou mať domácu dennú starostlivosť je nevyhnutné mať nielen spoločný priestor na prirodzené stretávanie sa a socializáciu, ale aj súkromný priestor s adekvátnou veľkosťou, ktorá uspokojí aj návštevníkov, kde je intimita nevyhnutnosťou, ale zároveň podporuje socializáciu a komunikáciu vrátane stretnutí s rodinou, ktorá sa môže počas svojej návštevy cítiť príjemne. Sociálna izolácia môže vzniknúť nielen pobytom doma, ale aj v ústavnej starostlivosti, zatiaľ čo funkčnejšie a užšie medzil'udské vzťahy sú možné skôr v menších skupinách.

Dôležitou otázkou je mať dobrý prístup k sanitárnemu vybaveniu - bezpečnú a atraktívnu sprchu a tak dosiahnuť úroveň hygieny podporujúcu sebavedomie a socializáciu.

Ďalšou oblasťou, ktorá je pre tvorbu prostredia pre seniorov veľmi dôležitá, je tendencia ľudí prilnúť k miestam, ktoré užívajú. Prilnutie k miestu (place attachment) je hlboký zážitok z pocitu, že je niekto súčasťou miesta. Súvisí to s obohacujúcim zmyslom pre miesto, ktoré sa vyvíja pri oboznámení sa s ním a následne pri jeho spoznávaní. Táto prilnutie môže vzniknúť k domovom, nehnuteľnostiam, komunitám alebo k miestnym krajinným a prírodným scenériám. Tam, kde prilnutie naberá na intenzite, zmysel miesta a zmysel pre “Ja” sa viac prepájajú. Tak môže význam miesta nadobudnúť taký silný význam, že miesto začne byť určujúce pre vlastnú identitu. Prerušenie tohto puta môže viesť k sociálnemu vylúčeniu. Zároveň môže byť však vstup do novej sociálnej skupiny výzvou a stimuláciou pre ďalší osobný rozvoj a je potrebné, aby v tom bola koncepcia priestoru nápomocná.

Príspevok predstavuje štúdie z oblasti sociálnej architektúry a dizajnu. Mnoho organizácií zaoberajúcich sa týmto druhom projektov je zoskupených v inštitúcii DESIS network - Design for social innovation and sustainability, ktorá poskytuje platformu pre projekty sociálnych inovácií v architektúre a dizajne a prezentujú sa v nej projekty a spoločné skúsenosti autorov a koordinátorov. Príspevok približuje aj projekty CULBURB a tiež projekty predstavené na Bienále architektúry v Benátkach v roku 2018. Tento prístup výrazne podporujú aj študijné programy škôl dizajnu a architektúry, napríklad na Institute without boundaries, Rural studio, School of Visual Arts, New York a ich MFA Design for Social Innovation.

Tento príspevok bol podporený projektom APVV 16-0567 Identita SK – spoločná platforma dizajnu, architektúry a sociálnych vied a projektom COST action project CA16226 SHELTON—Smart habitat for elderly.

Prof. Ing. Veronika Kotradyová, PhD.

Od roku 2002 pôsobí na Fakulte architektúry a dizajnu STU v Bratislave, na Ústave Interiéru a výstavníctva ako pedagóg, výskumník a projektový manažér, so špecializáciou na dizajn s ohľadom na človeka a životné prostredie. Dlhodobo skúma well-being vo vzťahu človeka a prostredia, prostredníctvom interdisciplinárnych vedeckých štúdií. Touto oblasťou sa začala intenzívne zaoberať ako Fulbright scholar na UC Berkeley v USA v roku 2006 a neskôr ju prehlbovala na stážach v Rakúsku, Nemecku a na Novom Zélande. Je autorkou vyše 70 publikácií a umeleckých výstupov. Viedla vzdelávacie a výskumné projekty ESF, EHP, Erasmus plus a APVV. Je hlavnou riešiteľskou projektu APVV 16-0567 IDENTITA SK.

Michal Uhrin, 13:15 – 13:30 hod.

Katedra etnológie a muzeológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Mail: michal.uhrin@uniba.sk

Sociálne siete a starnutie súvisiace s rodinou a komunitou: etnografická prípadová štúdia

---

Príspevok je venovaný komplexnej problematike starostlivosti o starých rodičov a osoby v dôchodkovom veku v rurálnom prostredí na Slovensku. Etnografické dáta prezentované v príspevku boli získané počas dlhodobého terénneho výskumu, ktorý prebiehal v niekoľkých fázach od júna 2017 do júla 2019. Nosnými metódami zberu dát bolo etnografické interview a zúčastnené pozorovanie. Obec, v ktorej bol výskum vykonaný, sa nachádza na západnom Slovensku, na území Bielych Karpát, v blízkosti hraníc s Českou republikou. Lokalita má charakter kopaničiarskeho osídlenia, žije v nej približne 1100 obyvateľov, pričom 800 sa hlási k rímskokatolíckemu vierovyznaniu a 250 k evanjelickému vierovyznaniu.

V roku 1987 sa v lokalite výskumu uskutočnila rekonštrukcia Domu opatrovateľských služieb. V ostatných rokoch Dom opatrovateľských služieb prešiel rozsiahlou rekonštrukciou a bol preštruktúrovaný na Domov sociálnych služieb. Domov sociálnych služieb poskytuje zdravotnú a každodennú dvadsaťštyrihodinovú starostlivosť nielen osobám v dôchodkovom veku, ale aj osobám s rôznymi formami a stupňami psychického a fyzického znevýhodnenia a tak výrazne ovplyvňuje spôsob starostlivosti o ľudí v dôchodkovom veku.

Cieľom príspevku je (1) charakterizovať podoby a formy starostlivosti o starých rodičov a osoby v dôchodkovom veku od druhej polovice devätnásteho storočia až do súčasnosti; (2) analyzovať vplyv štátom poskytovaných sociálnych služieb na celkovú starostlivosť o osoby v dôchodkovom veku a starých rodičov; (3) analyzovať normy vzťahujúce sa k tejto problematike.

Z analýzy dát vyplýva, že miera a charakter starostlivosti závisí od viacerých faktorov. Patrí k nim povaha príbuzenských vzťahov, počet príbuzných žijúcich v obci, či v jej blízkosti, kvalita vzťahov so susedmi, sociálny status a reputácia konkrétneho jednotlivca. V neposlednom rade dôležitú úlohu zohráva náboženstvo vo vzájomnej interakcii s lokálne rozšírenými normami. Etnografické dáta sú interpretované z perspektívy vybraných evolučných koncepcií.

Účasť na konferencii je podporená grantovým projektom MŠ SR VEGA č. 2/0102/19 „Kolektívne rituály ako nástroj sociálnej regulácie“.

Mgr. Michal Uhrin, PhD.

Pôsobí ako odborný asistent na Katedre etnológie a muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Interné doktorandské štúdium v odbore etnológia ukončil v roku 2020 obhajobou dizertačnej práce, v ktorej sa zaoberal vzťahom medzi príbuzenskými systémami a kooperáciou v kontexte náboženstva. Uskutočnil dlhodobé etnografické výskumy v rurálnom prostredí na východnom, strednom a západnom Slovensku. Vo svojich výskumoch vychádza z perspektívy evolučnej a kognitívnej antropológie.

Kateřina Beji Sedláčková, 13:30 – 13:45 hod.

Longevity Studies, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha, Česká republika

Mail: Kacka.sedlacka@seznam.cz

Trends in aging in Great Britain

Přístup ke stárnutí ve společnosti je ve Velké Británii odlišný v přístupu k stárnutí v ČR. Seniori jsou více aktivnější a to jak ve společenském životě, tak se podílejí na ekonomické podpoře země. Průměrná délka dožití ve Velké Británii se přestala prodlužovat. Stalo se tak poprvé od roku 1982, kdy se statistiky začaly uveřejňovat. Průměrný věk žen na ostrovech zůstal na 82,9 rocích, zatímco u mužů činí stále 79,2 let, jak ukazují údaje Britského národního statistického úřadu (ONS) z období mezi roky 2015 a 2017. Ve Velké Británii se často starají 70-leté „děti“ o své rodiče, co nyní, v době pandemie Covid 19 a nutnosti se izolovat, má následky hlavně na psychickém zdraví seniorů, a to hlavně v tak zvaných nursing homes, ale i ostatních, kteří jsou i tak často závislí na pomoci ostatních. Existuje tedy kontradikce: na jedné straně máme aktivní seniory, kteří byli zvyklí cestovat a užívat si aktivního života a na druhé straně máme skupinu seniorů, kteří jsou vzhledem k pandemii Covid osamoceni a izolováni více nežli předtím, což má za následek zvýšení počtu depresí a suicidum ve společnosti.

Mgr. **Kateřina Beji Sedláčková**

Vyštudovala Střední zdravotnickou školu, neskôr získala magisterské vzdelanie na Univerzite Sv. Alžbety v Bratislave. Aktuálne pracuje ako vedúca sestra v Spojenom kráľovstve a zároveň je študentkou doktorandského štúdia v odbore Longevity Studies na Univerzite Karlovej v Prahe.

Vladislava Sárkány (Plančíková), 14:15 – 15:00 hod.

Variácie času

Variácie času – dokumentárny film

Scenár, réžia, kamera, strih: Vladislava Sárkány

Zvuk: Igor Baar

Hudba: Igor Baar

Vystupujú: Etela Farkašová, Viera Rybárová, Magda Práznovská, Rudolf Práznovský, Jarmila Pšenková, Zuzana Žužičová a obyvatelia DD Pažitkova

Hudbu nahrali: Igor Baar, Katarína Baarová

Rok výroby: 2020

Stopáž: 41:33

Producent: sarkany s.r.o.

Mgr. art. Vladislava Sárkány (Plančíková)

Režisérka Vladislava Sárkány (Plančíková) debutovala pred šiestimi rokmi originálnym dokumentárnym filmom *Felvidék – Horná zem* (2014), v ktorom prepojila dokumentárny a animovaný prístup, osudy svojich predkov s pohľadom na život menšín v ich najrôznejších podobách. Jej snahou je dostať sa za plagátové heslá a rozkryť spoločenské pohyby, ktoré neponúkajú jednoduché odpovede a nie sú väčšinovo obľúbené.

Ako režisérka na voľnej nohe spolupracuje na rôznych dokumentárnych projektoch pre RTVS: *Fetiše socializmu I., II., Fetiše Slovenskej televízie, Fetiše Nežnej revolúcie, Hranica v srdci, Večera s Havranom* a už desaťrošie na relácii pre ľudí so zdravotným znevýhodnením *Cesta*. Pracuje aj so združeniami tretieho sektoru, ako *Návrat, Úsmev ako dar, OMD – Asistujem, teda som*. Vo vlastnej produkcii vyrobila tiež dielo *Andrej Hlinka - otec národa?* (2018). Jej najnovším dlhometrážnym dokumentom je *To tá monarchia* (2020).